

INDHOLDSFORTEGNELSE.

Afsnit:

Side:

• FORORD	2
• FACTS OM NEW ZEALAND	3
• Facts i dag	3
• Areal	3
• Klima	3
• Bruttonationalprodukt	4
• Statsform	4
• Møntfod	4
• Regeringschef	4
• Sprog	4
• Befolkning	4
• OPTAKTEN TIL LANDBRUGSREFORMEN	6
• Reformerne	6
• Konsekvenser for landbruget	6
• Konsekvenser af reformerne for Federated Farmers	8
• New Zealandsk landbrug i dag	8
• Nye hindringer	9
• Sociale implikationer for det New Zealandske samfund	10
• Landmændene og deres familiers oplevelse	10
• FREMTIDEN FOR DANSKE LANDMÆND	12
• Skillevejen	13
• Litteraturliste	15

FORORD.

Fra den 19. december 2001 og til 10. januar 2002 gennemførte jeg en studietur til New Zealand med det formål at

- **undersøge om New Zealandske landmænds selvværd er anderledes (evt. bedre) end deres danske kollegaer ?**
- **undersøge om New Zealandske landmænd oplever at det, at de er ”deres egen lykkes smed”, øger selvværd og livskvalitet ?**
- **hvordan indvirkningen og evt. eftervirkningen fra de voldsomme strukturtilpasninger har været på både landmænd og deres organisationer ?**

Efterfølgende er der naturligvis sket det, at ”rapporten” har skrevet sig selv forstået på den måde, at forundersøgelser, interviews og efterbehandlingen af alle data trak i en anden retning, end jeg havde forstillet mig. For undervejs meldte der sig spørgsmål af typen:

- **kan de New Zealandske erfaringer overføres og direkte implementeres i Danmark ?**
- **bliver danske landmænd som deres New Zealandske kollegaer blev det, nødt til at ruste sig til store forandringer ?**
- **og hvordan bliver de afledede konsekvenser for bl.a. rådgivningstjenesten ?**

Det viser sig altid, når et emne skal behandles, at jo mere det undersøges, jo mere kompleks bliver problemstillingen og jo sværere bliver konklusionerne. Men det skal ikke afholde mig fra et forsøg.

Det er på sin plads at takke alle, der har medvirket til dette:

Ronnie Horesh, Policy Analyst, International Policy i Ministry of Agriculture and Forestry, New Zealand.

Tony St. Clair, Chief Executive, Federated Farmers.

Susan Redward, General Policy Manager, Federated Farmers.

Jill og Scottie McLeod, Mælkeproducent og President of the Bay of Plenty Federated Farmers.

Kath og Mark Redward, Fåreavler, Dannevirke.

Olwyn og Lloyd Downing, Mælkeproducent, ”More Cash Hills”, Morrinsville.

Peter Foenss Nielsen og familie, Pensioneret dyrlæge og landmand, Whanagamata.

De har alle medvirket til at få belyst og beskrevet denne rapport bedst muligt – men allermest en tak til dem alle, fordi de hver især har medvirket til at gøre turen til en kolossal oplevelse, der kun havde en eneste ulempe – besøget er stærkt vanedannende og **må** gøres igen !
Hjørring, medio februar 2002.

Susanne Sander

Facts om New Zealand.

HISTORIEN – i hovedtræk.

Ca. år. 1000 ankom de første polynesere, maorierne og bosætter sig som landets første indbyggere. I 1642 opdages New Zealand af hollænderen Abel Tasman, der dog ikke går i land, hvilket den engelske kaptajn James Cook gør i 1769. I 1840 indgås Waitangi –traktaten mellem maorierne og de engelske bosættere i Treaty House i Waitangi. I 1871 belønnes New Zealandske immigrationsbestrebelse med ankomsten af 120 danskere, hvoraf en del etablerer Dannevirke og i 1889 grundlægger 7 danske mejerister Mauriceville Dairy Company.

I 1973 bliver Storbritannien medlem af EU, hvilket er starten på en total ændring af New Zealandske handelsforhold. I 1984 går Labour Party til valg på en sammenhængende reform af den offentlige sektor og vinder valget. Premierminister David Lange og finansminister Roger Douglas starter deres reformprogram. NZ-dollar devalueres med 20 % og i 1986 indføres der moms med 10 %. I 1987 er der for første gang i 35 år overskud på statsfinanserne. Der gennemføres en skattereform med 24 % beskatning af indkomst op til 40.000 NZ-dollars og 33 % beskatning af indkomst derover samt af firmaer. I 1988 påbegyndes privatisering af adskillige statsejede institutioner med henblik på senere salg, bl.a. Air New Zealand og Postbank. Sundhedssektoren reformeres. I 1989 sættes Bank of New Zealand til salg. Momsforhøjelse til 12,5 %. David Lange går af og efterfølges af Geoffrey Palmer. Betalingsbalanceoverskud for første gang i 17 år. I 1991 når udlandsgælden op på 51 mio. NZ-dollars svarende til 15.000 dollars pr. borger. Der gennemføres en arbejdsmarkedsreform, der som væsentligste element stækker fagforeningerne. I 1992 topper arbejdsløsheden med 10 %. Det er med disse 8 – 10 år som baggrund at alle New Zealændere i dag taler om – afhængig af politisk standpunkt og social placering – de nødvendige/barske ”reformer”.

Facts i dag.

AREAL:

New Zealand areal er på 268.680 kvadratmeter til sammenligning er Danmark på 43.000 kvadratmeter. New Zealand ligger i Stillehavet 1.600 km øst fra Australien. Flyveafstanden fra Danmark er ca. 22 timer. Landet består af to øer – en Nordø af Maorierne kaldet Te – ika –a- Maui (Maui's fisk) og Sydøen kaldet Te –Waka – a Maui (Maui's kano). Højeste bjerg Mount Cook / Aoraki 3.754 m. Dybeste sø er Hauroko på 462 m. Længste flod er Waikato på 425 km og største gletcher er Tasman gletchieren på 28,5 km og dybeste kløft er Nettlebed på 889 m.

KLIMA:

New Zealand har tempereret kystklima og på den nordligste del af Nordøen er der subtropisk klima. Januar og februar er New Zealands varmeste måneder, hvorimod juli er den koldeste. Temperaturen ligger mellem 8 til 17 grader, dog kan temperaturen på nordøens østkyst stige til 30 grader. Nedbøren varierer meget fra mindre end 400 mm in Central Otago til 12.000 mm i Southern Alps !

På Sydøen produceres hovedsageligt frugt, grønt og korn. På Nordøen er der primært animalsk produktion. Ud af et samlet landbrugsareal på 15.585 ha er 13.863 udlagt til græs, foder og brak. 53

ha er til udlagt til gartneri og 1.731 ha er udlagt til skovbrug. 1.221 er udlagt til andet ikke nærmere specificeret.

BRUTTONATIONALPRODUKT pr indbygger:

120.700 kr. (1998) i Danmark er tallet 192.571 kr.

MØNTFOD:

1 NZ\$ = 3,86 dkr. (januar 2002).

STATSFORM:

Konstitutionelt monarki i personalunion med England, hvorfor statsoverhovedet er Elizabeth II Repræsenteret ved Dame Silvia Cartwright.

REGERINGSCHEF:

Helen Elizabeth Clark.

SPROG:

Engelsk, maori.

BEFOLKNING:

Indbyggertallet er 3.792.645 (2001), hvoraf 2.849.721 er bosiddende på Nordøen, hvorimod 942.213 bebor Sydøen. Af New Zealands befolkning er ca. 1.3 millioner på længerevarende rejser eller studie/arbejdsophold udenfor New Zealand, men de fleste vender hjem igen, selvom emigrationen til f.eks. Australien er stigende.

I Auckland bor 1.079.304, i hovedstaden Wellington bor 340.719. Af befolkningen er 79,6 % pakeha (europæere) og 14,5 % er Maorier. **Fødselsraten** pr. 1000 indbyggere er 14,6 og **dødsraten** er 7,0. Der indgås 20.665 ægteskaber og 9.699 skilsmisser årligt.

Den forventede **gennemsnitlige levetid** for kvinder født i 2000 er 81 år og for mænd 76 år.

Ifølge Statistics New Zealand er de totale **udgifter til sundhedssystemet** 8.2 %, hvilket er næsten på niveau med de lande, som New Zealand traditionelt sammenligner sig med, nemlig Australien der bruger 8.4 % og Japan der bruger 7.4 %.

De fleste New Zealændere på 15 år og derover mener, at de har et **godt helbred**. Dette viser tal, som Sundhedsministeriet har oplyst om perioden 1996/97. Spørgeundersøgelsen bygger på 8.800 voksne og børn og kortlægger gennem spørgsmål en række oplysninger om deres fysiske og psykiske tilstand, helbreds risici og brug af sundhedssystemet. Mere end 58 % af voksne fandt deres helbred strålende, meget god og yderligere 29 % betegnede deres tilstand som god. Kun 12 % betegnede deres tilstand var ok eller dårlig. Undersøgelsen viser også, at mange New Zealændere dyrker motion og at 82 % af de voksne havde drukket alkohol en gang i året forud for

spørgeskemaundersøgelsen. Af dem havde 18 % drukket mere end fire gange og 57 % drak mere end en drink. Undersøgelsen viste også at jo yngre, jo mere sandsynligt var det at pågældende havde drukket.

Under opholdet i New Zealand observerede jeg utallige kors i vejkanten, der indikerede, at der var sket et trafikdrab. De fleste New Zealændere sagde at det skyldtes en kombination af ungdom, høj hastighed og alkohol. Tilsyneladende er problemet stigende. Trafikdrabene i december 2001 var det højeste nogensinde.

New Zealændere er meget sportslige og dyrker meget naturen. De landmænd, jeg talte med – og den ældste var 70 år (og overvejede overhovedet ikke pensionering) – mente alle, at deres helbred var supergodt og de tilskrev det kombination af fysisk aktivitet, frisk luft og god mad med grønt og frugt som væsentlige bestanddele.

I New Zealand er 5.450 mænd fængslet og 270 kvinder. Der er tale om en stigning. Ifølge Statistics New Zealand er antallet af **indberettede forbrydelser** steget markant over de sidste 40 år. Antallet af registrerede forbrydelser er steget fire gange fra 1962 til 1995. F.eks. er 88 % af indbruddene indberettet til politiet i 1998 ikke opklaret.

Ifølge Tv-udsendelsen ”Vagn hos Kiwierne” er antallet af fattige steget, hvorfor fremkomsten af velgørenhedsinstitutioner med gratis madudlevering (**suppekøkkener**), samt gaver til børnefamilier i julen vokset meget de sidste år.

Dette illustreres også af, at den gennemsnitlige ugentlige **husholdningsudgift** var 758 NZ\$ i 2000/01 er steget 2,5 % fra 1997/98. Udgifterne til mad steg i samme periode 9 %. Den gennemsnitlige indkomst er 1.021 NZ\$ svarende til en stigning på 6,3 %. Af indkomsten går ca. 24 cents af hver dollar til husleje. Med andre ord leveomkostningerne stiger mere end indtægterne.

Arbejdsløsheden var i december 2001 på 5,4 %, hvilket er et fald på –0,2 % samtidig steg beskæftigelsen til i alt 1.842.000 en fremgang på + 0,9 %. 985.000 mennesker er ikke i arbejdsstyrken, hvilket medfører at arbejdsstyrken er på 66,4 % en årlig stigning på + 0,6.

Mange **kvinder arbejder deltids** – hele 61 % af kvinder med børn under 1 år arbejdede mindre end 30 timer ugentligt i 1996. I modsætning til dette arbejdede kvinder, hvor deres yngste barn var mellem 5 – 7 år (skolestartsalderen) hovedsageligt fuldtids. I 1997 udgjorde kvinder 37,6 % af arbejdsstyrkens fuldtidsbeskæftigede, hvorimod 70,5 % arbejdede deltids. For enlige mødre var fordelingen 52,2 % i fuldtidsbeskæftigelse og 47,8 % i deltids beskæftigelse.

Alle tallene fra dette afsnit er hentet fra Statistics New Zealand.

Optakten til landbrugsreformen i 1984.

I 1950'erne og 1960'erne havde New Zealand en af de højeste levestandarder i verden baseret på en god økonomi hovedsageligt baseret på en velfungerende landbrugsøkonomi med særlig vægt på oksekød- og mælkeproduktion samt fårekød og uld.

Det gunstige klima samt gode afsætningsmuligheder primært til UK var baggrunden for dette og det siger sig selv, at der ikke var behov for støtteforanstaltninger. Da UK imidlertid indtrådte i Fællesmarkedet i 1973 samtidig med oliekrisen, begyndte problemerne for New Zealandsk landbrug. Inden indtrædelsen i Fællesmarkedet aftog UK ca. 70 % af New Zealands landbrugseksport.

Ved Englands indtræden i Fællesmarkedet stod NZ-dollareren i en kunstig høj kurs, der vanskeliggjorde afsætningen af landbrugsvarerne i konkurrence med bl.a. de europæiske lande. Samtidig havde Fællesmarkedets høje toldmur, hvorfor landbruget blev klemt mellem høje omkostninger på den ene side og lave priser på den anden side. Dette førte til øget støtte til landbruget i 70'erne og accelererede i 80'erne til mere end 1.5 mia. NZ\$ om året. Skattereglerne opmuntrede til opdyrkning af jord og øget husdyrproduktion. Tilskud til kunstgødning blev stadig større. Denne situation var uholdbar – for så massive subsidier til den store landbrugs sektor betingede at midler svarende til 60 % af eksportindtægterne og 12 % af bruttonationalproduktet blev anvendt til dette ”kunstige åndedræt”.

Reformerne.

I 1984 var den nyvalgte Labour - regering under ledelse af premierminister David Lange og finansminister Roger Douglas tvunget til at afskaffe samtlige subsidier til landbruget til fordel for de fri markeds kræfter. I 1984 kom ca. 40 % af landmændenes indtægter fra statsstøtte. Nu skulle der være fri konkurrence. Samtidig blev NZ\$ devalueret med 20 % med henblik på at forbedre konkurrenceevnen og renten blev givet fri. Valutarestriktionerne blev lettet og fra marts 1985 var NZ\$ flydende. Samtidig blev økonomiske nøglesektorer f.eks. finans-, kommunikations- og transportområderne dereguleret, eksportstøtten blev fjernet og importtolden blev reduceret. Staten trak sig ud af en række kommercielle selskaber og mange af disse blev privatiseret. I den offentlige sektor blev en række styresystemer implementeret med henblik på både effektiviteten og gennemsigtighed. Dette medførte, at fra at der i 1984 var 88.000 ansatte i statsadministrationen var det 10 år senere reduceret til 36.000 ansatte. Skattesystemet blev ændret fra en marginal indkomstskat på 66 % til en marginalskat på 33 %.og endelig blev arbejdsmarkedet dereguleret, således at de centrale lønforhandlinger blev erstattet af individuelle lønforhandlinger.

Konsekvenserne for landbruget.

Fjernelsen af landbrugsstøtten skete fra den ene dag til den anden. Tilskuddet til kunstgødning blev afskaffet og en række bevillinger til opdyrknings- og investeringsprogrammer blev fjernet. Rentetilskudsordninger til landmændene og deres afsætningsorganisationer (Producer Boards) forsvandt. En række tilskud, afskrivningsregler og skatnedslagsregler blev fjernet, i alt ca. 30 forskellige produktions- og eksportsubsidier blev afskaffet i regeringens budget. Den samlede støtte til landbruget faldt fra 1984 til 1990 fra 30 % til 3 % af produktionsværdien.

Den fulde effekt af liberaliseringsindgrebene slog først igennem i 1986 – 87 og medførte, at

landmændenes indkomst faldt drastisk. Kød- og fåreproducenterne fik indkomsten reduceret til mindre end halvdelen. Jordpriserne faldt til ca. halvdelen, hvilket blot beviser, at den løbende støtte havde været fuldt kapitaliseret. En del marginaljorde blev opgivet igen. Omvendt indebar dette den fordel, at unge innovative landmænd kunne komme ind i erhvervet.

Man forventede mange tvangsauktioner – op til 8.000, men faktisk blev det begrænset til 800. Årsagen til dette var dels, at bankerne var tilbageholdende og dels frygtede bankerne image problemer i landdistrikterne, hvis de gennemførte for mange tvangsauktioner.

Samtidig indså regeringen, at de var nødt til at gribe ind, hvilket skete i 1986 dels med en gældsakkordordning for de mest belastede af New Zealands 80.000 landmænd, hvoraf de 42.000 ansås for at være fuldtidsbeskæftigede landmænd og dels på grund af en voldsom tørke i 1987 og 1989 på Sydøens østkyst, hvorfor der blev givet katastrofeassistance i form af rentefrie lån eller direkte støtte til de landmænd, der valgte at ophøre, svarende til 2/3 dele af deres tidligere årlige indkomst. Få valgte dog denne mulighed.

Der blev oprettet en fond, hvor 8 rådgivere skulle støtte landmændene. Denne fond blev støttet af Federated Farmers og erhvervslivet.

Selve gældsaneringsordningen blev søgt af 8.000 landmænd og knap 5.000 fik den bevilget.

Kommentarerne til tvangsauktionerne i dag er, at der i erhvervet angiveligt altid er nogle, der bør holde op, fordi de ikke magter dette, og de fleste mente, at de, der forlod erhvervet i de år, var de landmænd, der var ude af stand til at drive landbrug.

Reformen var barsk for landmændene og tvang dem til at effektivisere, være omkostningsbevidste – mange fyrede deres ansatte og inddrog kone og børn i arbejdet, der ofte strakte sig over mange timer i døgnet –men denne omkostningsbevidsthed medførte dels en nedslidning af produktionsapparatet (ophør med investeringer) og dels at nogle ophørte helt med at bruge kunstgødning med udpining af jorden til følge. Men reformerne mobiliserede også landmændenes kreativitet og iværksættertalent. Konerne tog ofte deltids- eller fuldtidsbeskæftigelse udenfor landbruget og nogle landmænd tog deltids- eller sæsonarbejde.

Mit umiddelbare indtryk af den new zealandske landmands omkostningsbevidsthed (herunder tilbageholdenhed med hensyn til ny gældsætning) styrkedes ved synet af relativt ældre og nedslidt materiel, eksempelvis traktorer, malkestalde med udstyr etc.

Der blev dannet lokale netværks/krisegrupper, med henblik på at hjælpe den enkelte landmand med omlægning af produktion og sanering af økonomien. Ifølge de oplysninger, jeg kunne få, var der selvmord blandt nogle landmænd, men hvor mange og om det var en direkte følge af reformerne vides ikke. Der er en udtalt lyst til at dæmpe enhver tale om ”for store” menneskelige omkostninger. I øvrigt observerede jeg en klar og entydig holdning ved alle, jeg talte med, om de menneskelige omkostningerne som følge af landbrugsreformerne, nemlig at det var et overstået kapitel, at det havde været hårdt, men nu var det ovre og i øvrigt, havde man opnået andre fordele . En menneskelig reaktion jeg kender fra andre krisesituationer og i særdeleshed ved landmænd, der har en ukuelig evne og lyst til altid at se fremad.

I dag er indtjeningen blandt landmænd på niveau med før 1984, en del og specielt mælkeproducenter tjener væsentligt mere – de har haft nogle gode år – og der er blandt alle de

landmænd, som jeg havde lejlighed til at tale med en generel tilfredshed med konsekvenserne af reformerne. Således understregede samtlige landmænd, at forholdet mellem land og by var blevet væsentligt forbedret. Ingen kunne længere bebrejde landmændene, at deres indtægt skyldes subsidier, men derimod viste alle, at det skyldes landmandens egen indsats. Det gav landmændene en stor glæde, selvtillid, selvrespekt og selvværd.

Konsekvenser af reformerne hos Federated Farmers.

I sin bog om reformerne, deres baggrund og ligeledes virkninger skriver Federated Farmers tidligere formand, Brian Chamberlin, at der ingen vej var ud af landbrugets problemer, der *skulle* ryddes op i tilskudsjunglen ! Federated Farmers var således i hans ”regeringstid” ikke i nævneværdig opposition til regeringen Langes reformpolitik.

På grund af frustration over Federated Farmers, der ikke tog afstand fra regeringens reformer i 1984 blev der skabt en kløft mellem medlemmerne og lederne i FF. Konsekvensen var at adskillige landmænd meldte sig ud, således at der i dag er under 60 % af landmændene, der er medlem. Landmændene har svært ved at se nytteværdien af Federated Farmers, der driver lobbyvirksomhed, men ikke nogen form for rådgivningsvirksomhed. Netop dette fravær af en **faglig** forankring i det landbrugspolitiske arbejde kan muligvis have været medvirkende til denne fanefulgt. Hvad er nytten i sådan en organisation så, må nogle landmænd have tænkt.

Federated Farmers ser kvalitets- og produktudvikling som de vigtigste indsatsområder og dette medvirker også til en fortsat kløft mellem medlemmerne og Federated Farmers, da nogle medlemmer fortsat mener, at der skal produceres bulkvarer, således som man var vant til før 1984.

Federated Farmers er måske fortsat en organisation i krise. Økonomien strammer mere og mere til på grund af det faldende og begrænsede medlemstal. Det var mit indtryk, at en del ansatte er ophørt og der kun eksisterer to kontorer i dag, nemlig i Wellington og Hamilton. Federated Farmers bygning i Wellington blev umiddelbart før jul 2001 solgt, og organisation er nu lejer i samme bygning, men ser sig måske om efter noget andet! Federated Farmers avis er ophørt og en række andre aktiviteter er ændret eller ophørt.

Federated Farmers håber på, at effektivisering og reduktionen af organisationen samt de forbedrede priser for landbrugsprodukterne tilsammen vil afstedkomme mere tilslutning og opbakning til organisationen.

New Zealandsk landbrug i dag.

Ingen tvivl om, at New Zealandsk landbrug i dag er langt mere professionelt, effektivt og konkurrencedygtigt. Reformens formål indenfor landbrugsområdet var at gøre landbruget bæredygtigt, at afskaffe gældsbyrden og stoppe ineffektiv produktion samt tvinge følgeindustrien til effektivisering. Dertil kommer at afledede effekter af reformen har været miljømæssige fordele – mindskningen af overgødsning og ophør af inddragelse af marginaljord.

Landbrugsproduktionen tilpassede sig hurtigt og mange omkostninger i landbruget faldt. Produktiviteten i landbruget har en årlig vækstrate på 4 % og landbrugets tilskud til bruttonationalproduktet er anslået til ca 6,1 % (marts 2001). Landbruget tegner sig for ca. 50 % af eksporten.

Ca. 115.000 mennesker er beskæftigede ved landbruget, andre 100.000 er ansat i at servicere landbruget eller i gartnerisektoren. Dertil kommer ca. 9.000 ansatte i skovene. Forarbejdningen af materiale antages af beskæftigede yderligere 16.000 mennesker. Hele landbrugssektoren tilsammen beskæftiger ca. 240.000 eller ca. 13 % af arbejdsstyrken (tal fra juni 1999).

Mælkeproduktionen har en bemærkelsesværdig vækst, idet antallet af malkekøer er vokset med 500.000. Dådyr og krondyr produktionen vokser fortsat i perioden fra 1996 til 2001 med 30 %, kiwiproduktionen går det godt for og vinindustrien har gjort store fremskridt fra at tjene 63.5 mill. NZ\$ i udlandet i 1996 til ca. 175.5 mill. NZ\$ i 2000. Grønsagsproduktionen vokser og indbragte næsten 362 mill. NZ\$ i 2000. Dog falder uldproduktionen og den årlig produktion af uld pr. får er heller ikke steget. Nogle fårefarmere skifter til finere uldtyper for at få en højere pris.

Vi må med andre ord konstatere, at fjernelsen af næsten alle subsidier ikke dræbte New Zealandsk landbrug.

Et ideelt klima, lave omkostninger til investeringer i maskiner og bygninger, stort landbrugsareal og få beskæftigede skal vel nærmest automatisk medføre muligheder for høj landbrugsproduktion pr. landmand, selv om landbruget drives mere ekstensivt. Dette betyder imidlertid også, at erfaringerne fra New Zealandsk ikke umiddelbart kan overføres til Danmark.

Nye hindringer.

Det store problem for New Zealandsk landbrug i dag er et helt andet, nemlig handels barrierer og alle er skuffet over resultaterne af forhandlingerne i Uruguay GATT , hvor resultatet blev, at man vil lægge en dæmper på støtteordninger, som direkte påvirker samhandelen mellem landene, omvendt vil ikke-handelsforvridende støtteordninger blive tilladt. Forventningerne er derfor en stigende anvendelse af produktionsuafhængig støtte, f.eks. direkte indkomststøtte, tilskud til rådgivning, uddannelse, alternativ (energi-) produktion og regional støtte.

Når landbrugsstøtten reduceres vil det medføre prisfald på landbrugsvarerne, hvor støtten er høj. Dette nedfører også faldende forbrugerpriser og dermed vil landbrugsproduktionens størrelse ændres dog moderat og selvfølgelig være afhængig af en lang række andre forhold. Denne udvikling vil på langt sigt medføre en ny international specialisering mellem landene og kan resultere i, at de nuværende målsætninger for bl.a. dansk landbrug ikke kan opfyldes f.eks.:

- høj forsyningsikkerhed
- pris- og udbudsstabilitet
- høj produktivitet
- rimeligt omkostningsniveau
- skabelse af valutaindtjening
- beskæftigelse og sikring af landdistrikternes beståen

En liberalisering af landbrugshandelen – uden nogen form for kompensation – vil betyde faldende indtægter og på sigt faldende priser på landbrug, maskiner og andre ressourcer i produktionen og vil i sidste ende resultere i en stærk afvandring fra landbruget. De tilbageblevne landmænd vil have mulighed for at øge effektiviteten.

I dag mener mange new zealændere at reformernes virkning kun er halv, idet handelsbarrierene

forhindrer de fri markeds kræfter i at virke fuldstændigt.

Sociale implikationer for det New Zealandske Samfund.

David McLoughlin, politisk analytiker ved Universitetet i Auckland, mener ”at landet er sunket ned i en desillusionerende, modløs tilstand i kontrast til nabostaten Australien, som oplever et sandt økonomisk boom”¹⁾ og ”De 15 års hyppige skift mellem euforiske liberaliserings-reformer og socialt indignerede planøkonomiske modreformer har skabt en lammende økonomisk stilstand, der – ikke mindst psykologisk – virker forstørrende på selv de mindste krisetegn”²⁾

Den psykologiske effekt har været enorm og dette gælder samfundet som helhed. Indenfor perioden 1994-1999 udvandrede 100.000 New Zealændere. Der er primært tale om akademikere, højtuddannede samt fagligt uddannede og specialarbejdere.

Lo's Forbundsformand Poul Erik Skov Christensen har klart givet udtryk for stor skepsis overfor reformerne og deres følgevirkninger på samfundet i en kronik i Jyllandsposten d. 24. august 2001 under overskriften ”New Zealand – fra socialstat til minimalstat” og indledningen lød ”Læren fra New Zealand er, at man ikke skal tage velfærdssamfundet for givet. Hvis de borgerlige kræfter får held til afgørende at svække velfærdssamfundets grundpiller, så er en væsentlig forudsætning for demontering af velfærdssamfundet skabt”

Retfærdighedsvis skal det nævnes, at kronikken havde mere karakter af et indlæg i den hjemlige debat op til folketingsvalget. Men overordnet skal reformerne i New Zealand vurderes ikke blot i forhold til landbruget – som det jo vittterligt har gavnet, da ingen landmænd ønsker sig tilbage til tiden før 1984 – men i forhold til hele samfundet.

En af de konsekvenser, som reformerne havde, var en afmatning af landdistrikterne, da en række service- og følgeindustrier blev ramt. Små virksomheder, butikker og skoler lukkede. Hvilket medførte en vis affolkning af landdistrikterne.

Arbejdsløsheden steg op til 10 % - er faldet til 6 % igen – og mine indledende oplysninger om stigende berigelseskriminalitet og fremkomsten af endda velbesøgte suppekøkkener kan ses som fattigdomstegn.

Landmændene og deres familiers oplevelse.

Reformernes psykologiske virkninger har i høj grad appelleret til den enkeltes overlevelsesinstinkt – ”the survival of the fittest” – hvilket helt givet har stimuleret de new zealandske landmænd dels på grund af deres agrarkultur, men også til dels på grund af resterne af nybyggerkulturen. Endelig er det mit indtryk, at det New Zealandske samfund generelt er mere liberalt end det danske. Derfor har den del af befolkningen klaret sig godt. Måske er en medvirkende årsag også, at de vidste, at for at klare sig på verdensmarkedet måtte de trimme erhvervet, hvis der overhovedet skulle være en overlevelseschance.

---

¹ Jyllands-Posten, 2. sektion, torsdag d. 25. november 1999.

² Jyllands-Posten, torsdag d. 25. november 1999.

Brian Chamberlin, formand for Federated Farmers i 1984 skriver: "This meant that my opinions and actions while I was leading Federated Farmers at the national level impacted on my family's livelihood; I also had to convince farmers that what we were doing was right"³). Set i bagklogskabens klare lys fortæller samme Brian Chamberlin: "My parents, for example, owned a small sheep and cattle farm on which they ran 800 ewes and a few cattle. In the early fifties, this 175- acres (70-hectare) farm provided them with enough income to own a cottage at the seaside, a launch and a Plymouth Savoy car. They were also able to send me and my brother to boarding school. My parents were very hard-working. The beach cottage was small and the boat was no 'gin palace'. However, no farm of that size could support the same lifestyle today."⁴)

Flere af de landmænd jeg talte med – betoned i høj grad erhvervets position og muligheder og "glemte" at talte om det psykologiske og sociale implikationer. Direkte adspurgt gik de let hen over perioden ofte med en enkel kommentar om, at det havde været hårdt.

Landbokvinderne ville derimod gerne fortælle om års afsavn, hårdt arbejde og bekymring. En af landbokvinderne fortalte mig, at ægtefællen juleaften havde efterlyst et glas vin, og hun havde svaret, at det var der ikke penge til! En anden fortalte, at familien havde været nødt til at skove en skov for at kunne betale for en datters skolegang. En tredje familie, fortalte at de i årevis havde været afskåret fra at tage børnene med til havet eller andre dagsudflugter for den sags skyld. Der var bare ikke penge til det.

I New Zealand er der en mere traditionel kønsrollefordeling end i Danmark. Det betød blandt andet, at de fleste landbokvinder - trods uddannelse som lærer eller sygeplejerske - ikke brugte uddannelse efter ægteskabets indgåelse og efter at børnene kom til. Imidlertid var landbokvinderne nødt til at tage job enten del- eller fuldtids efter reformerne. Mange er ikke vendt tilbage til hjemmet, efter at det ikke længere har været økonomisk nødvendigt: dels fordi de ikke ville opgive de ekstra penge både til ekstraanskaffelser og som økonomisk uafhængighed af ægtefællen og dels fordi de nød den nye status, som udearbejdet gav dem. Andre landbokvinder uden uddannelse viste nye innovative evner. De stod bag farmturisme, oprettelse af mini tema-parker som "Cow-world" eller "Sheep-world", hvor de f.eks. åbnede en lille butik med de produkter, som hørte til farmens produktion evt. kombineret med andre landbrugsvarer samt en lille restaurant

Det betyder, at livskvaliteten for både landmanden og landbokvinden er vokset. De har begge bevist, at de kunne klare skærene, hvorfor de har fået en større uafhængighed og dermed også en større selvrespekt. Et gennemgående træk fra mange samtaler med landmandsfamilierne var, at de understregede, at de ikke *ville* give op. Ingen af de familier jeg kontaktede, overvejede om de menneskelige omkostninger i de hårde år havde været for høje. En enkelt gang sporede jeg en vis bitterhed og vrede mod andre, der ikke kan/vil gøre en indsats.

Samtidig er de gode ambassadører for ideen om at opgive tilskud til landbrugserhvervet og i samfundet i øvrigt, hvorfor de appellerer meget til, at andre lande skal følge deres eksempel.

---

³ Brian Chamberlin, "Farming and Subsidies", side 2

⁴ Brian Chamberlin, "Farming and Subsidies" side 5.

Fremtiden for danske landmænd.

I efteråret 2001 besøgte den daværende minister for fødevarer, landbrug og fiskeri, Ritt Bjerregård LandboNord og i den forbindelse faldt talen naturligvis på udvidelsen af EU mod Øst. Ritt Bjerregård slog klart fast, at udvidelsen kommer og det endog med 10 nye medlemslande, heriblandt store landbrugsnationer som Polen og Ungarn, der fra 2005 forventes at være fuldgyldige medlemmer af EU. EU budgettet vil ikke kunne holde til, at de nye optagerlande, i samme udstrækning som de nuværende EU-lande, får adgang til hektarstøtte, mælkekvote og dyrepræmier. Men de har behov for økonomisk støtte til bl.a. opbygningen af infrastrukturen og en bedre administration, og det skal finansieres bl.a. ved hjælp af landbrugsstøtten, som landmændene derfor skal indstille sig på bortfalder. Ritt Bjerregårds bud var, at støtten ville reduceres væsentligt omkring 2006.

Under overskriften ”Millardstøtte på gal kurs” havde Jyllandspostens erhvervsmagasin, onsdag d. 5. december 2001 en større artikel om landbrugsstøtten. ”Hvert år hælder EU 300 milliarder i lommen på europæiske landmænd, men i virkeligheden vinder landbruget ikke en øre, hævder eksperter. Derimod taber skatteyderne hvert år 800 kr., samtidigt med at de må betale højere priser i butikkerne.” forklaringen på dette er elementær: ved at indføre bl.a. hektarstøtte bliver det mere attraktivt at dyrke jorden samtidig med at prisen på jord stiger – altså kapitaliseres støtten. Ifølge professor ved Landbohøjskolen, Søren Kjeldsen-Kragh er der to tabere i fællesspillet om den europæiske landbrugspolitik – forbrugerne, der betaler en høj fødevarerpris og de landmænd, der sidder tilbage med jorden, når støtteordningerne bortfalder. Søren Kjeldsen-Kragh vurderer, at jordprisen – i lighed med New Zealand – vil falde til det halve. Direkte adspurgt svarer præsidenten i Landbrugsrådet, Peter Gæmelke, at danske landmænd vil klare sig markant bedre på markedsøkonomiske vilkår, dog tilføjer han ” Jeg tror, at man vil være nødt til at have nogle markedsstabiliserende ordninger for ikke at trække tæppet væk under landmændene. Det vil også være i samfundets interesse. Men der er ingen tvivl om, at de sektorer i landbruget, der klarer sig bedst, er dem, der fungerer mest på markedsvilkår”

Franz Fischler har i et tidligere interview i Jyllandsposten udtalt ” Alt i alt vil reformen betyde lavere priser i butikkerne og færre udgifter for EU. Det vil betyde at reformen holder inflationen nede og dermed hjælper til at stabilisere den europæiske økonomi.” – ”Det kan lyde som et paradoks, at der kommer mindre støtte – samtidig med, at landmændene kommer til at tjene mere. Men det hænger sammen med, at reformen justerer nogle af de ordninger, som begrænser produktionen.”

Udviklingen kommer ikke bag på Peter Gæmelke, tværtimod hilser han den velkommen ”Hvis man køber mælkekvoter, som skal forrentes år efter år, så er det måske bedre at have gjort sig konkurrencedygtige på verdensmarkedet i stedet” Ingen er imidlertid i tvivl om, at der er et betragteligt overgangsproblem, fordi støtteordningerne er blevet kapitaliseret. Derfor er de fleste enige om, at omlægningen skal ske over tid. Ikke bare tre eller fem år med helt op til tyve år. Dette synspunkt deler Peter Gæmelke, der mener at støtten skal omlægges, sådan at man kompenserer europæiske landmænd økonomisk for at overholde regler, som udenlandske producenter nødvendigvis ikke skal overholde. ” I og med at vi har sagt, at vi skal i gang med en nedtrapning af landbrugsstøtten, har vi jo også sagt, at vi er med til at betale. Men I andre skal altså også være med. Jeg tror dybest set ikke på, at EU samlet vil komme til at bruge færre penge på sektoren. Men man vil flytte pengene fra den søjle, hvorfra der gives økonomiske kompensationer for tidligere

tidens høje priser eller egentlig direkte prisstøtte, over i den søjle, hvorfra der gives penge til landdistrikter, strukturstøtte, natur og miljø” udtaler Peter Gæmelke til Jyllandsposten.

Synspunkter som også fremgik af en artikel i Financial Times, onsdag d. 20. januar 2002: ”Already, plans are being drawn up to ease the CAP (Common Agricultural Policy) away from its traditional market support towards a broader rural development policy. The watchword in Brussel is ”evolution”. The result, however, is likely to be more of a revolution by stealth.” og senere i samme artikel lyder det ”The Commission is seeking to shift support into rural development and the rural economy as a whole, rather than supporting agriculture per se,” siger Conrad Caspari, managing director of CEAS Consulting, agricultural policy analysts at Imperial College, University of London. Med andre ord det, vi ser, er at ”We’re looking at a greener CAP, with more payments decoupled from production”

Disse synspunkt deles af direktøren for SJFI (Statens Jordbrugs- og Fiskeriøkonomiske Institut), Ole P. Kristensen, der til Landsbladet 30. november 2001 udtaler; ” Alle bliver rigere med mindre landbrugsstøtte” – ” Den ekstra tilpasning, der skal ske, når man afvikler EU's fælles landbrugs-politik, vil ikke falde danske landmænd og den danske fødevareresektor specielt svært. De er i den grad vant til at tilpasse sig ændrede omstændigheder” og senere i artiklen siger Ole P. Kristensen ”Vi betaler for meget i skat, fordi nogle af tilskuddene til landbruget kommer via skattesystemet. Vi betaler også som forbrugere” Ole P. Kristensen hilser forhandlingerne i Qatar velkommen og mener, at afviklingen af støtteordningerne burde ske indenfor en overskuelig tid, eksempelvis 5 år og helst inden østudvidelsen kommer. Ole P. Kristensen ser gerne, at man bevæger sig over eksempelvis direkte indkomstilskud knyttet til den enkelte landmand eller landmandsfamilie, det skal således afhjælpe de sociale og omstillingsmæssige problemer. Denne støtte mener Ole P. Kristensen dog, at der ikke er behov for i Danmark, hvor landmændene er veluddannede.

Skillevejen.

Dansk landbrug og danske landmænd roser sig ofte af en stor omstillingsevne, forandringsparathed og viljen til at ville landbruget. Der er ingen tvivl om, at disse evner kommer på en hård prøve. Hvornår er en politisk afgørelse – politikere og økonomer siger 5 år, erhvervet egne folk siger op til 20 år – tiden vil vise, hvem der får ret.

Der er igen tvivl om, at landbrugsstøtten vil blive omlagt – forbrugerne vil ikke acceptere de høje fødevarerpriser samt det store skattetryk, der for en dels vedkommende skyldes subsidier til landbruget. Jeg er heller ikke i tvivl om, at omlægningen vil sætte - om muligt - endnu mere fart på strukturudviklingen i landbruget. Og her er det vigtigt, at stoppe op, fordi de new zealandske erfaringer kan ikke – og det er der mange årsager til – direkte overføres til danske forhold, tænk blot på klima, gældsprocent, behovet for investeringer i bygninger mv.

Der, hvor erfaringerne måske kan overføres *direkte*, er i forhold til den enkelte landmand – for de er generelt gjort af et særligt stof, der gør dem meget seje. Dog har vi i Danmark set tendenser i retning af psykisk udbrændthed, hvorfor et umiddelbart skøn er, at for lange overgangsordninger er der ikke psyke til i erhvervet. Endelig skal vi huske på, at danske landbokvinder er udearbejdende op til 80 %, hvorfor der ikke er mulighed for at få ekstra indtjening der.

I realiteten kan den enkelte landmand allerede nu ruste sig til forandringerne ved at overveje dyre indkøb af jord og kvote – men dette kan på sigt også lamme erhvervet, så strategien er ikke enkel.

Samtidig er det vigtigt at gøre hele rådgivningssektoren og foreningerne opmærksomme på, at allerede nu ses en generel tilbøjelighed til at ville det forretningsmæssige i højere grad end det foreningsmæssige. Populært sagt hellere selskab frem for fællesskab. Rådgiver og foreningen kan blive centrale aktører i planlægningen af implementeringen af den fremtidige landbrugsstøtte/politik, specielt når vi tager signalerne om omlægningen af landbrugsstøtten i betragtning, nemlig at der fremover vil blive efterspurgt rådgivning både i forhold til produktion, men også i forhold til udvikling af landdistrikternes både sociale og økonomiske bæredygtighed.

Fremtiden bydes på store udfordringer til os alle – landmændene, deres familier, rådgiverne og foreningernes medlemsvalgte repræsentanter. I sidste ende hænger det hele sammen, for vi er alle en del af samfundet, der er en del af EU, der er en del af den globale markedsplads. Så det er vigtigt, at vi gør os grundige overvejelser om hvad, der skal ske, hvordan det skal ske, og hvornår det skal ske.

Litteraturliste.

Bøger:

Brian Chamberlin: "Farming and Subsides – Debunking the Myths"

Brian Chamberlin: "Farming and Subsides – Five Years on"

Artikler:

Tony Wharton, senior Analyst, Ministry of Agriculture and Forestry, memo "Ministerial notes" 5/24/01.

Federated Farmers: "Life After Subsides"

New Zealand in Profile 2002

Karl Damsgaard og Henning Krabbe: "Et landbrug uden tilskud – Landbruget i New Zealand"

Ministry of Agriculture and Forestry: "Agriculture and Forestry in New Zealand – An Overview"

Ministry of Agriculture and Forestry: "New Zealand's agricultural reform experiences"

Jyllands-Posten: 2. sektion, "Opgør om velfærd", torsdag d. 25. november 1999.

Jyllands-Posten: JP-kronik, "New Zealand – fra socialstat til minimalstat" af Poul Erik Skov Christensen, fredag d. 24. august 2001.

Landsbladet: "Alle bliver rigere med mindre landbrugsstøtte" interview med Ole P. Kristensen, direktør for SJFI (Statens Jordbrugs- og Fiskeriøkonomiske Institut), fredag d. 30. november 2001.

Jyllands-Posten: Erhvervs-magasinet "Milliardstøtte på gal kurs" af Jesper Høberg og Michael Stenvei, onsdag d. 5. december 2001.

Financial Times: Comment & Analysis "Seeds of change" af Michael Mann, Wednesday January 30 2002.

Samt et utal af rapporter/artikler - der alle har tjent til inspiration.